Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18.12.2008, sp. zn. 29 Cdo 2782/2008, ECLI:CZ:NS:2008:29.CDO.2782.2008.1

Číslo: 102/2009

Právní věta: Jestliže výtěžek zpeněžení zástavy v konkursu vedeném podle zákona č. 328/1991 Sb. nebyl před zrušením konkursu rozvržen mezi konkursní věřitele, má zástavní věřitel, který právo na oddělené uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy v konkursu neuplatnil, právo požadovat vyplacení čistého výtěžku zpeněžení zástavy v rozsahu, v němž nebyl za trvání konkursu v souladu se zákonem č. 328/1991 Sb. spotřebován na úhradu jiných přednostních pohledávek, např. pohledávek za podstatou.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 18.12.2008

Spisová značka: 29 Cdo 2782/2008

Číslo rozhodnutí: 102

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s k ý s o u d v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci rozsudkem ze dne 2. 10. 2007 zamítl žalobu, kterou se žalobkyně po žalovaném domáhala zaplacení částky 520 000 Kč.

Soud vyšel z toho, že:

1) Krajský soud v Ústí nad Labem usnesením ze dne 26. 10. 1995 prohlásil konkurs na majetek úpadce J. M. a správcem konkursní podstaty ustanovil žalovaného.

2) Č. banka, a. s. (dále též jen „banka“), do konkursu přihlásila pohledávku za úpadcem vzniklou ze smlouvy o úvěru č. 23/94 ze dne 7. 4. 1994 (dále též jen „úvěrová smlouva č. 1“) ve výši 1 319 765,48 Kč a dále pohledávku za úpadcem vzniklou ze smlouvy o úvěru č. 95/91 ze dne 6. 6. 1991 (dále též jen „úvěrová smlouva č. 2“) ve výši 170 198,40 Kč, u které uplatnila i nárok na oddělené uspokojení v rozsahu výtěžku zpeněžení nemovitostí, zastavených k jejímu zajištění.

3) Na přezkumném jednání byla pohledávka banky vzniklá z úvěrové smlouvy č. 1 zjištěna jako pohledávka třetí třídy, bez nároku na oddělené uspokojení, zatímco pohledávka vzniklá z úvěrové smlouvy č. 2 byla zjištěna jako pohledávka s právem na oddělené uspokojení,

4) Pohledávka banky vůči úpadci, vzniklá z úvěrové smlouvy č. 1, byla na základě smluv o zřízení zástavního práva k nemovitosti ze dne 14. 2. 1994 (dále též jen „zástavní smlouva č. 1“) a ze dne 23. 3. 1994 (dále též jen „zástavní smlouva č. 2“) zajištěna zástavními právy k nemovitostem v katastrálním území Ch., ve vlastnictví V. M., a v katastrálním území P., ve vlastnictví Ing. J. H.

5) Jmenovaní zástavní dlužníci složili do konkursní podstaty úpadce v průběhu konkursu ceny zástav, zajišťujících pohledávku z úvěrové smlouvy č. 1, v celkové výši 519 000 Kč.

6) Konkurs prohlášený na majetek úpadce byl ještě před rozvrhem výtěžku zpeněžení konkursní podstaty zrušen (usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 4. 6. 2003) pro úmrtí úpadce, aniž by bance bylo na oddělené uspokojení cokoliv vyplaceno.

7) Smlouvami o postoupení pohledávky ze dne 17. 7. 2003 postoupila banka pohledávky, vzniklé z obou úvěrových smluv s účinností k 31. 8. 2003, žalobkyni.

Vycházeje z toho, že banka (jako právní předchůdkyně žalobkyně) v přihlášce pohledávky z úvěrové smlouvy č. 1 neuplatnila právo na oddělené uspokojení, soud dovodil, že ve vztahu k této pohledávce neměla banka postavení odděleného věřitele a nemohl jí proto vzniknout ani nárok na vyplacení částky 519 000 Kč „z titulu odděleného uspokojení“. Vzhledem k tomu, že zástavní práva, váznoucí na nemovitostech zástavních dlužníků zanikla (složením částek 219 000 Kč a 300 000 Kč do konkursní podstaty úpadce), nemohlo zajištění zástavními právy následně přejít na základě smlouvy o postoupení pohledávky s postupovanou pohledávkou na žalobkyni.

K odvolání žalobkyně V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 24. 4. 2008 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalovaného zavázal zaplatit žalobkyni částku 520 000 Kč.

Odvolací soud – odkazuje na rozhodnutí publikovaná pod čísly 74/2001 a 31/2007 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek – uvedl, že žalovaný jako správce konkursní podstaty úpadce byl oprávněn požadovat od zástavních dlužníků (coby osob odlišných od úpadce), aby „v rozsahu svého závazku plnili do podstaty“, pročež nebylo rozhodné, zda zástavní věřitel svou pohledávku do konkursu přihlásil či nikoliv. V posledně uvedeném případě ovšem zástavní věřitel musel strpět, že z výtěžku zpeněžení (popř. ze zástavním dlužníkem poskytnutého plnění, jímž se ten svého závazku zprostil) nebude v konkursu uspokojen vůbec (nepřihlásil-li se), popř. nebude uspokojen odděleně (přihlásil-li pohledávku bez práva na oddělené uspokojení).

Tato pravidla, pokračoval odvolací soud, však platí výlučně tam, kde režim úhrady je podroben zákonu č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání (dále též jen „ZKV“), tedy toliko v rámci konkursu. Je-li konkurs zrušen, pravidla uvedená v zákoně o konkursu a vyrovnání se nepoužijí a „mimo konkurs může dojít i k úhradě těch úpadcových závazků, jež věřitelé do konkursu nepřihlásili, ač tak učinit měli a mohli“.

Zdůrazňuje, že sama skutečnost, že zástavní dlužníci plněním do konkursní podstaty způsobili zánik zástavních práv, neznamená, že zaniklo i „právo zástavního věřitele domáhat se svých zástavních práv“, odvolací soud dovodil, že plnění zástavních dlužníků představuje majetek podstaty a má být použito „k zapravení“ konkursních nároků. Nejde však o majetek úpadcův, takže v případě zrušení konkursu z důvodu uvedeného v ustanovení § 44 odst. 2 ZKV nemůže být předmětem dědického řízení. Odvolací soud měl rovněž za to, že není žádného důvodu vracet složenou částku zástavním dlužníkům, neboť zástavní právo již zaniklo a „zákonnou oporu postrádá varianta ponechat přijaté plnění správci konkursní podstaty“.

Na základě této úvahy dospěl odvolací soud k názoru, že plnění zástavních dlužníků je třeba po zrušení konkursu vydat zástavnímu věřiteli, který v důsledku zániku zástavního práva (plněním

zástavních dlužníků do konkursní podstaty či zpeněžením zástavy správcem konkursní podstaty) nepřichází o svůj nárok „ze zástavního práva“. Přitom poukázal na rozhodnutí uveřejněná pod čísly 41/2007 a 72/2007 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen „R 41/2007“ a „R 72/2007“), ve kterých Nejvyšší soud dovodil, že při zrušení konkursu se plnění vydá zástavnímu věřiteli bez omezení daného 70% klauzulí plynoucí z ustanovení § 28 odst. 4 ZKV.

Odvolací soud uzavřel, že banka mohla předmětnou pohledávku „platně postoupit“ žalobkyni. Ke dni zrušení konkursu se v konkursní podstatě úpadce nacházelo dostatek prostředků k úhradě nároku žalobkyně, žalovaný však částku 520 000 Kč nepředal ani notářce pověřené řízením o dědictví po úpadci, ani ji nesložil na účet dědického soudu.

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání, namítaje nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem (§ 241a odst. 2 písm. b/ zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu) a požaduje zrušení napadeného rozhodnutí a vrácení věci odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Dovolatel se domnívá, že odpověď na to, komu patří plnění zástavních dlužníků přijaté správcem konkursní podstaty po zrušení konkursu, je třeba hledat v ustanovení § 132 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, podle kterého se vlastnictví nabývá mimo jiné i na základě jiných skutečností stanovených zákonem.

Je přesvědčen, že z titulu funkce správce konkursní podstaty a tím spíše jako bývalý správce konkursní podstaty není oprávněn rozhodnout o jakémkoliv nakládání s výtěžkem zpeněžení. Argumentuje tím, že za trvání konkursu je k nakládání s výtěžkem zpeněžení nutný souhlas konkursního soudu, a proto by i po skončení konkursu měl o naložení s ním rozhodnout konkursní, popř. dědický soud, v „příslušném řízení“ tak, aby jeho účastníci (věřitelé či dědicové) měli možnost napadnout soudní rozhodnutí opravným prostředkem.

Podle názoru dovolatele rozhodl odvolací soud nesprávně o vyplacení celého plnění poskytnutého zástavními dlužníky, přičemž nezohlednil ani náklady spojené s jeho vymáháním, ani to, že odměna správce konkursní podstaty byla stanovena i s přihlédnutím k plnění získanému od zástavních dlužníků. Tímto postupem došlo k poškození dědiců úpadce či ostatních věřitelů. Z rozsudku odvolacího soudu není podle dovolatele rovněž zřejmé, na základě jakého titulu mu byla uložena povinnost zaplatit a zda má jít „o plnění ze zpeněžení nebo z nějaké jiné majetkové podstaty“.

Žalobkyně ve vyjádření k dovolání snáší argumenty na podporu napadeného rozhodnutí a navrhuje, aby dovolání bylo zamítnuto.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozsudek odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolání je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. a je i důvodné.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl zpochybněn a Nejvyšší soud

z něj při dalších úvahách vychází.

Nejvyšší soud již v R 41/2007 formuloval a odůvodnil závěr, že s částkou, kterou zástavní dlužník do konkursní podstaty osobního dlužníka složil jako cenu zástavy, správce konkursní podstaty nakládá jako s výtěžkem zpeněžení ve smyslu ustanovení § 28 odst. 2 ZKV. Zástavní věřitel, jehož zástavní právo tímto plněním zaniklo, má právo na vyplacení uvedené částky i v případě, že ke zrušení konkursu na majetek osobního dlužníka dojde dříve, než mu správce konkursní podstaty osobního dlužníka vyplatí (postupem podle § 28 odst. 4 ZKV) 70 % čistého výtěžku zpeněžení na něj připadajícího. Tuto částku vyplatí zástavnímu věřiteli i po zrušení konkursu správce konkursní podstaty osobního dlužníka, a to již bez omezení daného 70% klauzulí uvedenou v § 28 odst. 4 ZKV.

V R 72/2007 pak Nejvyšší soud potvrdil, že zajištěný konkursní věřitel, jehož zástavní právo zaniklo v průběhu konkursu zpeněžením zástavy, má právo na vyplacení příslušné části čistého výtěžku zpeněžení zástavy, i když po zpeněžení zástavy dojde ke zrušení konkursu, k čemuž dodal, že výplatu odpovídající části čistého výtěžku zpeněžení připadajícího na zajištěného konkursního věřitele provede správce konkursní podstaty v mezích činnosti, k níž je povinen v době od zrušení konkursu do doby, než jej konkursní soud zprostí funkce.

Odvolací soud zastává názor, že povinnost zástavního věřitele, který svou pohledávku do konkursu řádně nepřihlásil, strpět, že z výtěžku zpeněžení (popř. ze zástavním dlužníkem poskytnutého plnění, jímž se ten svého závazku plnit zástavnímu věřiteli zprostil), nebude v konkursu uspokojen vůbec (nepřihlásil-li se), popř. nebude uspokojen odděleně (přihlásil-li pohledávku bez práva na oddělené uspokojení), se uplatní výlučně tam, kde režim úhrady je podroben zákonu o konkursu a vyrovnání, tedy toliko v průběhu konkursu. Z něj dovozuje, že mimo konkurs (je-li konkurs zrušen) může dojít k úhradě i těch úpadcových závazků, jež věřitelé do konkursu nepřihlásili, ač tak učinit měli a mohli.

Tato úvaha je sice obecně správná, není však úplná. Pro posouzení důvodnosti žaloby o zaplacení částky, představující výtěžek zpeněžení zástavy (podané zástavním věřitelem po zrušení konkursu, v němž ke zpeněžení došlo), je totiž podstatné, zda v konkursu došlo k rozvrhu výtěžku zpeněžení či nikoliv.

Došlo-li v konkursu k rozvrhu výtěžku zpeněžení zástavy, nemůže se nároku na vyplacení části výtěžku zpeněžení, odpovídající jeho zajištění, úspěšně domáhat ten zástavní věřitel, který do konkursu svou pohledávku nepřihlásil, nebo u ní neuplatnil právo na oddělené uspokojení.

Takový nárok by totiž mohl vzniknout jedině tehdy, kdyby byl zajištěný (zástavní) věřitel oproti nezajištěným konkursním věřitelům v postavení věřitele z lepšího práva. Za situace, kdy konkursní procesy byly završeny (zástava nejen zpeněžena, ale též rozdělena mezi věřitele), však zajištěný věřitel, který se nepřihlásil, žádné lepší právo nemá již proto, že o tomto právu lze spekulovat jen u těch, kdož měli za trvání konkursu k dispozici vylučovací žalobu podle ustanovení § 19 odst. 2 ZKV. To není případ zajištěného věřitele; ten měl pouze právo na přednostní uspokojení v rámci konkursu (kdyby pohledávku řádně přihlásil jako zajištěnou).

V opačném případě by žalobou o vyplacení výtěžku zpeněžení zástavy bylo možné obejít výsledek rozvrhu a pro zajištěné věřitele by nebylo nic snazšího, než nepřihlásit své pohledávky do konkursu, vyčkat jeho zrušení a poté se žalobou z titulu „lepšího práva“ směřující proti věřitelům, kteří se podíleli na rozvrhu výtěžku zpeněžení, domoci uspokojení své pohledávky. Takový postup odporuje smyslu a účelu úpravy konkursního řízení a popírá povinnost přihlásit pohledávky za úpadcem do konkursu („povinnost“ v tom smyslu, že bez přihlášky se věřitel nemůže podílet na rozvrhu výtěžku zpeněžení majetku náležejícího do konkursní podstaty úpadce).

Pro ty případy, kdy v rámci konkursu došlo k rozvržení výtěžku zpeněžení, lze tedy uzavřít, že

zástavní věřitel, který svou pohledávku do konkursu řádně nepřihlásil, musí i po zrušení konkursu strpět, že z výtěžku zpeněžení nebude v konkursu uspokojen vůbec, popř. nebude uspokojen odděleně.

Projednávaná věc je specifická tím, že o možnost těžit z výtěžku zpeněžení zajištění (zástavy) přišli konkursní věřitelé zrušením konkursu (za trvání konkursu k rozvrhu výtěžku zpeněžení zástavy nedošlo). Zástavní práva zajišťující pohledávku zástavního věřitele zanikla zpeněžením (§ 28 odst. 5 ZKV), což v mimokonkursních poměrech zakládá nárok zástavního věřitele na vydání nerozděleného výtěžku zpeněžení zástavy (jiný věřitel s lepším právem zde není).

Nedošlo-li v konkursu k rozvrhu výtěžku zpeněžení, je tedy – za situace, kdy účinky konkursu zanikly jeho zrušením (§ 45 odst. 1 ZKV) – odůvodnitelné, aby z té části výtěžku zpeněžení, která představuje čistý výtěžek zpeněžení zástavy zajištující pohledávku zástavního věřitele, byla uspokojena pohledávka zástavního věřitele, přestože ji do konkursního řízení nepřihlásil, popř. ji přihlásil bez práva na oddělené uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy (bez omezení daného 70% klauzulí, uvedenou v § 28 odst. 4 ZKV; srov. obdobně i důvody R 41/2007 a R 72/2007).

Odvolací soud uvažoval správně, dovodil-li, že částka, kterou zástavní dlužníci odlišní od úpadce složili do konkursní podstaty, se složením nestala majetkem úpadce. Z toho, že tato částka nikdy nebyla majetkem úpadce, je zřejmé, že nemůže být ani předmětem jeho dědického řízení. Plnění zástavních dlužníků se nikdy nemohlo stát ani majetkem dovolatele, do jehož dispozice se dostalo toliko z titulu funkce správce konkursní podstaty úpadce. Není rovněž žádného důvodu vracet složenou částku zástavním dlužníkům. Ti se totiž složením ceny zástavy do konkursní podstaty zprostili svého závazku plnit zástavnímu věřiteli a přivodili i zánik zástavních práv váznoucích na jejich nemovitostech (srov. např. bod XXXV. stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 1998, Cpjn 19/98, uveřejněného pod číslem 52/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek),

Obecně přitom platí, že složením ceny zástavy do konkursní podstaty nedochází k uspokojení zástavního věřitele, takže jím nárok zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy nezaniká (srov. k tomu i argumentaci v R 72/2007). Nárok zástavního (odděleného) věřitele na uspokojení ze zástavy může v průběhu konkursu zaniknout pouze vyplacením příslušné části čistého výtěžku zpeněžení zástavy, resp. vyplacením částky připadající na něj v rozvrhu (§ 28 odst. 4 ZKV).

Nezanikl-li nárok zástavního věřitele v průběhu konkursu ani po zrušení konkursu do doby, než byl dovolatel zproštěn funkce správce konkursní podstaty, trvá nadále. Zástavní věřitel (jeho právní nástupce) se za této situace může domáhat vyplacení čistého výtěžku zpeněžení zástavy i proti dovolateli, jakožto bývalému správci konkursní podstaty, v jehož držení se výtěžek zpeněžení zástavy nachází. Právní důvod, pro který bylo plněno do konkursní podstaty, zrušením konkursu a zproštěním dovolatele funkce správce konkursní podstaty odpadl. Nerozhodl-li konkursní soud o tom, jak má být naloženo s výtěžkem zpeněžení zástavy v souvislosti s usnesením zrušení konkursu nebo s usnesením, jímž správce konkursní podstaty zprostil funkce, bylo na dovolateli složit výtěžek zpeněžení zástavy do úschovy soudu, odkud by mohl být vydán osobám, které na ně prokáží nárok.

Neučinil-li tak, zadržuje výtěžek zpeněžení zástavy neoprávněně (kdyby jej nevydal oprávněné osobě, bezdůvodně by se obohatil na její úkor /§ 451 a násl. obč. zák./).

Dovolání je přesto důvodné.

Odvolací soud totiž bez dalšího zavázal dovolatele zaplatit žalobkyni částku 520 000 Kč, aniž by jakkoliv doplnil či modifikoval zjištění soudu prvního stupně, že zástavní dlužníci složili do konkursní podstaty úpadce pouze částku 519 000 Kč a aniž zkoumal, zda takto nabyté peněžní prostředky

nebyly (v situaci, kdy zde nebylo odděleného věřitele, jemuž by jinak měly být v příslušném rozsahu vydány) za trvání konkursu v souladu se zákonem o konkursu a vyrovnání zcela nebo zčásti spotřebovány na úhradu jiných pohledávek, např. pohledávek za podstatou (včetně pohledávky sestávající z odměny správce konkursní podstaty).

Právní posouzení věci odvolacím soudem je co do řešení této otázky neúplné a tudíž nesprávné a dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. byl (jen proto) uplatněn právem, Nejvyšší soud tudíž, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadené rozhodnutí zrušil, včetně závislého výroku o nákladech řízení, a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b o. s. ř.).